

**TOMAS
OHLIN:**

**Vilja
och kunna
i datasamhället**

Fil. Leand. Tomas Ohlin.

I Ny Teknik 1973:12 utvecklar Jacob Palme tankar kring datasamhället hur information ur gemensamma databaser kan komma att berika vår tillvaro, med planering av personlig framtid, politiskt deltagande, kommunikation och mycket mera.

Låt oss utgå från ett system — om kanske femton till tjugo år — där individuella dataterminaler kan anknutas till olika gemensamma databaser och där en viktig del av samhällsplaneringen är datorstyrd. I ett sådant system finns oerhörda möjligheter för den enskilda individen att aktivisera sig. Hon kan få information om nära nog allt hon önskar sig: lagar, planer, nyheter, debattinlägg, konsumtionsvaror, förströelse m m.

**Kommer människan
att kunna använda
dessa tjänster?**

Det är ganska vanligt att betona individens möjligheter att deltaga med hjälp av sådana samhällsliga datasystem. Men kommer hon att i realiteten kunna använda dessa tjänster meningsfullt?

Ju mera raffinerade system vi ställer till individens förfogande, desto mera kräver vi av henne. I marknadssamhället, t.ex. finner vi ett utbud av varor som vida överstiger den enskilda människans förmåga till överblick. Reklam och distributionsapparaternas effektivitet har passerat oss potentiella kunder. För att kunna välja ut en produkt i varuöverskottet måste vi idag ha hjälp. Konsumentupplysning, VDN, "opartiska" varujämförelser av olika slag m m blir snart viktigare än varornas verkliga egenskaper. Och visst behövs det konsumentupplysning om konsumentupplysning.

Även på nyhetsområdet ser vi en liknande utveckling. Utbudet överstiger kraftigt den verkliga efterfrågan. Massmediernas effektivitet har redan tvingat fram gallringssystem som är så effektiva att de många gånger tillper den väsentliga informationen bakom de utsända budskapen. En obekants lans med risk för avintellektualisering blir följden i detta fall.

**Det finns redan
tjänster
som ingen använder**

Finns det anledning tro att det kommer att på annorlunda med de data-tjänster som frammanför kommer att tillhandahållas? Kommer individerna att veta att utnyttja de raffinerade möjligheterna till deltagande i samhällslivet som datatekniken kan erbjuda? Televerket tillhandahåller redan avancerade telefons-tjänster av flera slag — som ingen använder. Dataservicebyråer säljer programtjänster som verkligen borde kunna vara till hjälp för många av oss, men vi känner inte till dem.

De tillfällen då datatekniken hittills haft betydelse för de enskilda människorna är då resursstarka krafter hjälpt till: försvarssystem, centrala samhällsliga bearbetningar, TV-överföringar via satellit osv. Kommer de enskilda människorna att vara tillräckligt resursstarka i framtiden för att själva deltaga?

**Risk att människorna
inte vet
vad de skall fråga om**

system finns och hörda möjligheter för den enskilda individen att utnyttja sig. Hon kan få information om nära nog allt hon önskar sig: lagar, politiska nyheter, debattinlägg, konsumtionsvaror, förståelse m.m.

**Kommer människan
att kunna använda
dessa tjänster?**

Det är ganska vanligt att betona individens möjligheter att delta med hjälp av sådana samhällsliga datasystem. Men kommer hon att i realiteten kunna använda dessa tjänster meningsfullt?

Ju mera raffinerade system vi ställer till individens förfogande, desto mera kräver vi av henne. I marknadssamhället, t.ex. finner vi ett utbud av varor som vida överstiger den enskilda människans förmåga till överblick. Reklam och distributionsapparaternas effektivitet har passerat oss potentiella kunder. För att kunna välja ut en produkt i varuöverskottet måste vi idag ha hjälp. Konsumentupplysning, VDN, "opartiska" varujämförelser av olika slag m.m. blir snart viktigare än varornas verkliga egenskaper. Och visst behövs det konsumentupplysning om konsumentupplysning.

Även på nyhetsområdet ser vi en liknande utveckling. Utbudet överstiger kraftigt den verkliga efterfrågan. Massmediernas effektivitet har redovisat framgångssystem som är så effektiva att de många gånger överstiger den väsentliga informationen bakom de utsända budskapen. En obekant risk med risk för avintellektualisering blir följden i detta fall.

**Det finns redan
tjänster
som ingen använder**

Finns det anledning tro att det kommer att gå annorlunda med de data-tjänster som småningom kommer att tillhandahållas? Kommer individerna att veta att utnyttja de raffinerade möjligheterna till deltagande i samhällslivet som datatekniken kan erbjuda? Televerket tillhandahåller redan avancerade telefontjänster av flera slag – som ingen använder. Dataservice byråer saluför programtjänster som verkligen borde kunna vara till hjälp för många av oss, men vi känner inte till dem.

De tillfällen då datatekniken hittills haft betydelse för de enskilda människorna är då resursstarka krafter hjälpt till: försvarssystem, centrala samhällsliga bearbetningar, TV-överföringar via satellit osv. Kommer de enskilda människorna att vara tillräckligt resursstarka i framtiden för att själva delta?

**Risk att människorna
inte vet
vad de skall fråga om**

Det är sant att datatekniken ger helt nya möjligheter till deltagande: medbestämmande, politisk aktivitet, personligt förverkligande, planering m.m. Men har vi då inte förutsatt ett ökat personligt engagemang? Kan vi räkna med att utvecklas i denna riktning?

Även med de mest raffinerade frågebesvarande datasystem till hands är det fara värt att människorna inte kommer att veta vad de skall fråga om. Är det lättare att veta vad man vill med en dator i linneskåpet?

Risken finns att ju mer kvalificerad information vi får tillgång till, desto svårare får vi att bestämma oss. Det är klart att vi kan överlåta åt datasystemen att bestämma. Vanliga beslutsregler kan utan större besvär mata in i systemen. Men det är ju just detta vi vill undvika, att passivisera oss med datateknikens hjälp. Det är *ökad* personlig aktivitet som vi avser.

Trots att ett rikare personligt liv sannolikt blir möjligt i datasamhället behöver vi allt starkare incitament och kunskaper för att kunna förverkliga oss bland de tekniska hjälpmedlen.